

**РОЗВИТОК ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
МАСОВИХ ТА УНІВЕРСАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
90-і роки ХХ – початок ХХІ ст.**

У статті досліджуються зміни, що відбулися у бібліотечній сфері Сумської області у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. Проаналізовано головні проблеми бібліотечних закладів Сумщини у нових соціально-економічних умовах незалежної України, визначені основні напрями їх діяльності. Висвітлено роль бібліотек області у патріотичному та гуманістичному вихованні населення. Розкрито спроби оптимізації роботи бібліотек в умовах недостатнього фінансування. Спеціальна увага приділяється впровадженню сучасних інформаційних технологій у роботу бібліотек. Також у статті наведено рекомендації щодо шляхів подальшого розвитку бібліотечної галузі.

Ключові слова: бібліотечні заклади, Сумська область, культура, бібліотечна галузь.

Чижов Александр Игоревич, соискатель Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств
Развитие и основные проблемы функционирования массовых и универсальных библиотек Сумской области: 90-е годы ХХ – начало ХХІ в.

В статье исследуются изменения, произошедшие в библиотечной сфере Сумской области в 90-х годах ХХ – в начале ХХІ века. Проанализированы главные проблемы библиотечных учреждений Сумщины в новых социально-экономических условиях независимой Украины, определены основные направления их деятельности. Освещена роль библиотек области в патриотическом и гуманистическом воспитании населения. Раскрыты попытки оптимизации работы библиотек в условиях недостаточного финансирования. Специальное внимание уделяется внедрению современных информационных технологий в работу библиотек. Также в статье приведены рекомендации относительно путей дальнейшего развития библиотечной отрасли.

Ключевые слова: библиотечные учреждения, Сумская область, культура, библиотечная отрасль.

Chizhov Oleksandr, Researcher of National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts
The development and main operation problems of mass and universal Sumy region libraries in the 90-s of XX century – at the beginning of XXI century.

The changes in the libraries field of Sumy region at the 90s of XXth – beginning XXIth century are explored in this article. The major problems of the establishments of libraries in Sumschyna in the new socio-economic conditions of independent Ukraine and the mainstream activity of development are analyzed here. The role of libraries in the field of patriotic and humanistic education of the population is shown. The attempts to optimize the libraries work in low funding conditions are exposed. The special attention is paid to the implementation of modern information technologies in the library work. Also the article contains recommendations on ways to further libraries developing.

Keywords: establishments of libraries, Sumy region, culture.

З проголошенням Україною незалежності у 1991 р. перед її бібліотечними закладами постав значний обсяг роботи з формування у населення нового патріотичного мислення, популяризації українських національних і світових культурних цінностей. У зв'язку з недостатнім державним асигнуванням у нових соціально-економічних умовах бібліотеки набувають досвіду пошуку позабюджетних джерел фінансування, поєднання зусиль з іншими культурно-просвітницькими закладами та організаціями задля успішного виконання своїх функцій. Також на даний період припадає настання ери інформаційного суспільства, що сприяло початку комп'ютеризації бібліотек, розширенню їх інформаційних та комунікативних можливостей.

Метою даної статті є комплексне дослідження процесів розвитку і перетворень у бібліотечній справі Сумської області у 90-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: визначити зміни у спрямованості змісту діяльності бібліотек Сумщини після здобуття Україною незалежності, дослідити головні проблеми, що виникли перед бібліотечними закладами у нових соціально-економічних умовах, проаналізувати досвід впровадження комп'ютерних технологій в роботу цих закладів, розширення зв'язків бібліотек Сумщини з іноземними культурно-просвітницькими організаціями. Об'єктом дослідження є культурне життя Сумщини у 90-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст., а предметом – особливості функціонування бібліотечних закладів Сумської області у зазначений період.

Проблеми розвитку бібліотечної справи Сумської області за часів незалежності України у спеціальній літературі відображені слабо. Лише у збірнику статей "Історія бібліотечної справи Сумщини" [20] деякими авторами наводяться епізодичні дані за темою, що досліджується. Головними джерелами матеріалу для написання даного дослідження стали документи Державного архіву Сумської області та статті, що містяться у місцевій періодиці. Також у дослідженні були використані статистичні документи обласного відділу культури та туризму Сумської області.

Після проголошення Україною незалежності та зміни державної ідеології перед її бібліотечними закладами зникли останні перепони на вивчення і популяризацію тем, що накладали радянська

ідеологічна доктрина та підконтрольність України союзному центру. Тепер історичний, краєзнавчий, народознавчий напрямки роботи бібліотек, що почали активно розвиватися ще за часів перебудови [6, 10 – 11], разом з пропагандою бібліотеками тем про боротьбу України за незалежність, про її соборності [8, 13], стали базою для створення нового патріотичного мислення у населення.

Важливою ділянкою роботи бібліотечних працівників у складні часи перехідного періоду, коли змінювалися ідеологічні та духовні орієнтири, були заходи щодо поширення серед населення ідей людяності та милосердя. Так, Сумською обласною універсальною науковою бібліотекою для проведення у бібліотеках області у 1995 р. було підготовлено сценарій вечора відпочинку "Літа на осінь повернули" (до відзначення Міжнародного дня літніх людей), проводилися уроки доброти і милосердя "Чужого горя не буває", "Хай добро поновить ваші душі" та ін. [10, 13].

Після остаточного відкидання Україною комуністичної ідеології, бібліотеки почали активніше висвітлювати негативні моменти радянського минулого, продовжуючи тенденцію, започатковану у часи перебудови. Так, бібліотеки досліджували і широко висвітлювали таку трагічну сторінку нашого минулого, як навмисно створений голод 1932 – 1933 рр. Бібліотеки вели пошук матеріалів про померлих, записували свідчення очевидців, оформлялася Книги пам'яті жертв голодомору. Проводилися масові заходи на теми "Голодомор 1933 рр.: біль і жах нашого народу", "Правда про голод в Україні" та ін. Популяризувалася література за темою. Наприклад, у 1993 р. до бібліотеки с. Грунь Охтирського району на річницю вшанування пам'яті померлих було запрошено свідка цих подій письменника І. А. Цюпу, автора повісті про події 1933 р. "Згорьована Грунь" [9, 14].

У бібліотеках тривала робота з популяризації літератури з охорони природи та екології, поштовхом до активної пропаганди якої у 80-і рр. ХХ ст. стала аварія на Чорнобильській атомній станції. Так, у 1993 р. в обласній універсальній науковій бібліотеці було проведено ряд заходів з циклу "Майбутнє України та екологічний курс держави" [9, 7].

Більш докладно та об'єктивно почала вивчатися та висвітлюватися культура і мистецтва Західної Європи та США ХІХ – ХХ ст., які раніше вважалися буржуазними. Наприклад, у 1993 р. до 80-річчя від дня народження Вів'єн Лі в обласній універсальній науковій бібліотеці було проведено вечір "Актриса-легенда", після якого демонструвався фільм "Віднесені вітром". Разом з Сумським художнім музеєм було проведено вечір, присвячений життю та творчості Вінсента Ван Гога [9, 8].

Не були забуті і позитивні традиції радянського минулого: тривало виховання бібліотеками молодого покоління на прикладі подвигу нашого народу у Великій Вітчизняній війні. Так, у 1994 р. в області проводилися численні заходи до 50-річчя визволення України від німецьких загарбників: бесіди, уроки мужності, історичні години [6, 10].

У зв'язку з тим, що у 90-і рр. ХХ ст. у незалежній Україні одним з головних завдань бібліотек було комплектування фондів літератури українською мовою, а також з тим, що більшість комуністичної ідеологічної літератури, яка вилучалася з їх фондів, була на російській мові, у бібліотеках поступово скорочувався кількісний розрив між літературою на українській та російській мовах. Якщо у 1992 р. україномовний книжковий фонд області становив 5276,84 тис. примірників, а російськомовний становив 7794,7 тис. примірників [14, 2], то у 1995 р. – 5068,08 тис. та 6608,21 тис. відповідно [15, 2 зв.]. Внаслідок активної популяризації бібліотеками творів української літератури, поступово зростала книговидача книжок українською мовою. Так, якщо в обласній дитячій бібліотеці книговидача книжок українською мовою у 1993 р. становила 14,6 % [6, 9], то у 1995 р. вона становила вже 20,8% [7, 2–3].

У 1995 р. діяльність бібліотек незалежної України була підведена під нову нормативну базу. 27 січня цього року Верховною Радою було прийнято Закон України № 32/95 "Про бібліотеки і бібліотечну справу". Цей закон визначав загальні засади бібліотечної справи і бібліотечну систему України, встановлював вимоги до формування та збереження бібліотечних фондів, бібліотечного обслуговування з метою задоволення інформаційних, наукових та культурних потреб суспільства [3].

Проте повноцінній реалізації нових можливостей бібліотек відчутно перешкоджало різке погіршення економічної ситуації у молодій державі у 90-х рр. ХХ ст., що зумовило кризові явища і в бібліотечній сфері. Відбувалося відчутне зменшення показників діяльності бібліотек. Так, через брак коштів значно погіршилися умови комплектування бібліотечних фондів. Наприклад, якщо у 1990 р. бібліотеки системи Міністерства культури отримали 875,19 тис. примірників літератури [13, 1 зв.], то у 1995 р. – 340 тис. [16, 2]. До того ж, більша частина літератури, що надходила до бібліотек, була одержана ними не за бюджетні кошти. Так, з 1702 примірників літератури, що отримала Сумська обласна дитяча бібліотека у 1995 р., за бюджетні кошти було придбано лише 672 одиниці літератури. За рахунок спонсорської допомоги надійшло 275 одиниць літератури, 184 примірники підручників та книг серії "Шкільна бібліотека" було отримано за домовленістю з обласним управлінням освіти, 509 одиниць – отримано як подарунки, 62 одиниці – від читачів як відшкодування за втрачену літературу. За бюджетні кошти кожна центральна дитяча бібліотека отримала у 1995 р. лише по 200 примірників літератури (разом з журналами і брошурами). Сільські бібліотеки взагалі практично не комплектувалися [7, 18, 27]. Відповідно, у 90-х рр. ХХ ст. йшло скорочення книжкового фонду області. Наприкінці 1995 р. загальний книжковий фонд масових та універсальних бібліотек області становив 11694,06 тис. примірників [15, 2 зв.], тим самим, у порівнянні з 1990 р., коли фонди бібліотек нараховували 13320,3 тис. примірників, скоротився на 12,2% [12, 1 зв.]. У середині 90-х рр. ХХ ст. практично припинилося використання еди-

ного фонду централізованої бібліотечної системи (далі ЦБС) області, через відсутність автобусного зв'язку з віддаленими населеними пунктами та браком коштів у бібліотек на оплату пересилки [7, 27]. На графік роботи бібліотек відчутно впливало часте відключення електроенергії та відсутність опалення у значній кількості закладів [10, 11]. Наприклад, у 1995 р. у більшості районів не опалювалося від 30 до 50 % бібліотек [7, 22].

Скорочувалася сама бібліотечна мережа. У тому числі через зменшення населення в сільській місцевості. Хоча слід зазначити, що у першій половині 90-х рр. ХХ ст. процес скорочення мережі ще не набув значного розмаху. Так, наприкінці 1995 р. в області налічувалося 883 масові та універсальні бібліотеки різного підпорядкування [15, 1 зв.], тим самим, у порівнянні з 1990 р. бібліотечна мережа скоротилася лише на 39 закладів [12, 1 зв.].

У період економічної нестабільності у зв'язку побутовими проблемами населення духовний розвиток відійшов на задній план. Відповідно у бібліотеках зменшувалася кількість читачів. Згідно з єдиною реєстраційної картотеки читачів у 1992 р. у бібліотеках області нараховувалося 703,9 тис. читачів [14, 1 зв.], а у 1995 р. вже 653 тис. [15, 1 зв.].

Складними були умови роботи бібліотечних працівників. За відсутністю коштів на найнеобхідніше у більшості ЦБС працівники були змушені йти у вимушені відпустки за власний рахунок на один-два місяці на рік. Практикувалося переведення бібліотечних працівників на неповний робочий день. Так, у 1995 р. у 32 сільських бібліотеках області бібліотекарі працювали на 0,25 ставки, у 95 – на 0,5 ставки, а у 38 – на 0,75 ставки. Затримувалася видача і без того невеликої заробітної плати бібліотекарів [10, 11 – 12]. У таких умовах праці закономірним було скорочення штату працівників. Якщо, у 1990 р. у бібліотеках області працювало 1814 бібліотечних працівників включаючи директорів та завідуючих [12, 1 зв.], то у 1995 р. їх було 1670 [15, 1 зв.].

Деякі негативні аспекти у роботі бібліотек викликало і прохолодження культурних зв'язків у межах колишнього СРСР. Так, на 1994 р. майже по усій області не було передплачено російські періодичні видання. Бібліотеки Сумщини більше на мали можливості користуватися міжбібліотечним абонементом у російських бібліотеках [9, 16–17].

У зв'язку з мізерним фінансуванням бібліотек державою, їм доводилося відшукувати альтернативні джерела фінансування. Керівництво бібліотек змушене було звертатися за спонсорською допомогою до небайдужих. Спонсорами виступали колективні сільськогосподарські підприємства, промислові підприємства, місцеві ради, приватні фірми. Головним чином спонсорських коштів вистачало лише на комплектування фондів бібліотек. Так, у 1995 р. завдяки спонсорській допомозі обчислювально-інформаційного центру "Мета" Охтирська районна ЦБС придбала 121 книгу на суму 14,8 млн. крб. За рахунок позабюджетного фонду Охтирського райвиконкому на суму 72 млн. крб. було придбано 626 примірників дитячої літератури [10, 14].

В умовах економічної кризи найуспішніше фінансові питання бібліотек вирішувалися при кооперуванні їхньої роботи з іншими закладами та організаціями. Так, за кошти центру дозвілля, у складі якого працювала Охтирська центральна бібліотека, у 1993 р. для бібліотеки було придбано комп'ютер, принтер, копіювальну машину, калькулятор [9, 15]. На кінець 1995 р., враховуючи попередній позитивний досвід, у області були створені 18 дозвіллевих об'єктів, куди увійшли і сільські бібліотеки [10, 12].

У другій половині 90-х рр. ХХ ст. значно прискорилося динаміка скорочення бібліотечної мережі області за рахунок закладів у сільській місцевості. Також через закриття ряду підприємств, через небажання нових власників приватизованих підприємств витратитися на закріплені за ними заклади культури, припиняє своє існування система профспілкових бібліотек. Частина цих бібліотек було закрито, а частину передано мережі бібліотек системи Міністерства культури [20, 7]. На кінець 2000 р. в області кількість масових бібліотек зменшилася до 681, у тому числі у сільській місцевості до 532 [18, 4]. Продовжував збіднюватися книжковий фонд і становив 10431,2 тис. примірників [18, 3].

На рубежі століть загострилася ситуація зі застаріванням книжкового фонду області. Більшість літератури не користувалася попитом у читачів. Так, перевірка Білопільської районної ЦБС у 2002 р. виявила, що 92,3% її фонду – це література видана у 60 – 80-х рр. ХХ ст., що практично не замовляється читачами [22, 3].

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. у роботі найбільших бібліотек поступово починають впроваджуватися електронні технології, що поліпшувало обслуговування читачів, збільшувало комунікаційні можливості бібліотек. Так, на кошти Міжнародного фонду "Відродження" у рамках проекту "Інформація на користь розвитку суспільства" у обласній універсальній науковій бібліотеці наприкінці 1997 р. було встановлено сучасну комп'ютерну техніку. Це надало можливість у 1998 р. розпочати створення електронного каталогу. Було підключено електронну пошту, яка дозволяла підтримувати зв'язок з іншими бібліотеками України (Парламентською бібліотекою, Національною бібліотекою ім. В. І. Вернадського) та закордону (Державною публічною науково-технічною бібліотекою Росії, бібліотекою Конгресу США) та ін. [11, 2 А]. У 2001 р. завдяки зарубіжній фінансовій допомозі у бібліотеці було створено центр вільного доступу та навчання в Інтернеті для відвідувачів [5, 3].

У зв'язку з поліпшення економічної ситуації у країні у першому десятиріччі ХХІ ст., з середини десятиріччя дещо поліпшується і матеріальне забезпечення бібліотек. Так, у 2005 р. в області вперше за декілька років було виділено кошти (226,28 тис. грн.) на поповнення бібліотечного фонду Сумщини

книжковою літературою. Також на 151,93 тис. грн. порівняно з попереднім роком збільшено суму на передплату періодичних видань (усього 408,73 тис. грн.). У 2005 р. на 208 осіб збільшило кількість бібліотечних працівників, що мали повну ставку [2, А 5].

У середині – другій половині першого десятиріччя ХХІ ст. основним джерелом поповнення бібліотечних фондів стали Державна програма розвитку і функціонування української мови та програма "Українська книга" [19, 4]. Завдяки виконанню цих програм бібліотеки області отримували від 30 до 50 тис. примірників літератури на рік [17, 4].

Також у першому десятиріччі ХХІ ст. з метою поповнення фондів бібліотек в області періодично проводилися акції "Подаруй бібліотеці книгу" чи "Допоможи бібліотеці". Так, 70 тис. книжок у свої фонди бібліотеки отримали за акцією "Подаруй українську книгу бібліотеці" у 2007 р. [17, 4].

Деяка література до бібліотек Сумщини надходила з-за кордону. Так, українсько-американський благодійний фонд "Сейлор-Срібло", заснований у США українською діаспорою, у 2007 р. передав сільським бібліотекам Сумщини 971 примірник рідкісних в Україні видань, серед яких були "Енциклопедія історії України", мовознавчий словник-довідник "Україна в словах", збірки віршів та прози української діаспори, твори сучасних українських авторів, плакати з державною символікою. У тому числі було передано 200 екземплярів унікального добре ілюстрованого посібника по анатомії та фізіології "Людина" [4, А 5; 24, 4].

З 2007 р. відновилися видавничі діяльність обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської. Так, у 2007 р. бібліотекою було підготовлено та видано 2 повнотекстових краєзнавчих видання, у 2008 – 8, у 2009 – 35, у 2010 – 20 [21, 42].

У другій половині першого десятиліття ХХІ ст. збільшилися обсяги впровадження інформаційних технологій у бібліотеках області. Якщо на березень 2006 р. ЦБС області мала лише 47 комп'ютерів [2, А 5], то у 2010 р. у бібліотеках нараховувалося 193 комп'ютери, з яких 101 було підключено до Інтернету. У 2009 р. закінчилася повна комп'ютеризація центральних районних бібліотек області. Останніми комп'ютери отримали Середино-Будська та Шосткінська районні бібліотеки [19, 4].

З 2009 р. бібліотеки Сумської області долучилися до співпраці у рамках програми "Бібліоміст", що є партнерською роботою Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) Агентства США з міжнародного розвитку та Міністерства культури і туризму України. За результатами конкурсу цієї програми "Організація нових бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до Інтернету", у 2010 р. Сумська міська бібліотечна система виграла грант на оснащення 5 бібліотек сучасними електронними технологіями. Ці бібліотеки отримали 15 комп'ютерів з програмним забезпеченням, 4 принтери та 4 набори мережевого обладнання загальною вартістю 9888 доларів [23, 7]. Аналогічне обладнання для створення інтернет-центру отримала Охтирська районна бібліотечна система [1, А 16]. У тому ж році у м. Суми було розпочато роботу з оснащення усіх бібліотек точками доступу Wi-Fi. Ще один грант на 2,5 тис. доларів у 2010 р. Сумська міська бібліотечна система отримала для бібліотечної філії № 17, що дозволило їй створити веб-ресурс для людей з обмеженими можливостями [23, 7].

Слід зазначити, що, незважаючи на поліпшення ситуації з низки питань у бібліотечній сфері Сумської області, кризові явища були тут подолані лише частково. І у другій половині першого десятиріччя ХХІ ст. мережа бібліотечних закладів продовжувала скорочуватися, хоча темпи значно скорочення сповільнилися. З кінця 2004 р. на жовтень 2010 р. бібліотечна мережа Сумщини скоротилася з 602 [18, 3] до 575 масових та універсальних бібліотек з книжковим фондом понад 8 млн. примірників. Приміщення 286 сільських бібліотек Сумської області не опалювалися. На периферії області з фінансуванням бібліотек, як і раніше, часто було дуже скрутно. Однією з найбільш проблемних ЦБС в області є Середино-Будський ЦБС. У 2008 р. тут працювала 21 сільська бібліотека, кожна з яких отримувала лише 3700 грн. на рік. 13 бібліотек не опалювалося, 15 не мали освітлення, 90 % бібліотекарів працювали на неповну ставку [19, 4].

Отже, зі здобуттям Україною незалежності культурно-просвітницька робота бібліотек продовжувала розвиватися за тими ж напрямками, що були намічені у період перебудови. Також з 1991 р. бібліотекам Сумщини додався великий обсяг роботи з формування у населення нового патріотичного мислення. З відмовою України від комуністичної ідеології бібліотеки отримали більше свободи будувати свою роботу відповідно до потреб населення. Однак економічна криза 90-х рр. ХХ ст. сильно обмежувала можливості бібліотек. Відбувалося скорочення мережі бібліотечних закладів Сумської області, зменшувались показники діяльності, погіршувалась якість роботи. У цих умовах новими шляхами оптимізації фінансового забезпечення бібліотек стало тісне співробітництво з іншими закладами та установами, пошук спонсорів. У середині першого десятиліття ХХІ ст. деяке збільшення матеріального забезпечення закладів культури дало можливість частково вирішити проблеми, що стояли перед бібліотеками області. У цей період у бібліотеках Сумщини активно розвиваються комп'ютерні технології, бібліотеки області активно співпрацюють із закордонними благодійними культурно-просвітницькими фондами. Проте, попри певне поліпшення фінансової ситуації в бібліотечній сфері Сумщини в ХХІ ст., для багатьох закладів вона все ще залишається складною. У світлі вищевикладеного можна стверджувати, що нагальною потребою є збільшення піклування держави про бібліотечні заклади: потрібне збільшення фінансування бібліотечної галузі та створення нормативних актів, що забезпечували б ефективні механізми захисту інтересів бібліотечних закладів та створювали умови для їх повноцінного розвитку на сучасному етапі. Також на сучасному етапі для успішного виконання інформаційних функцій бібліотек важливим є якомога ширше впровадження цифрових технологій у їх роботу.

Література

1. Библиотекарям есть что праздновать // Данкор. – 2010. – № 40. – С. 16.
2. Библиотеки Сумщины впервые пополнили фонды // Данкор. – 2006. – № 11. – С. 5.
3. Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 7. – Ст. 45.
4. Гвоздик А. Украинцам про Украину расскажут из-за океана / Александр Гвоздик // В двух словах. – 2007. – № 21. – С. 5.
5. Геренко С. Як дорога до храму / Світлана Геренко // Сумщина. – 2004. – № 110. – С. 3.
6. Державний архів Сумської області (ДАСО). – Ф. Р-3423. Сумська обласна бібліотека для дітей та юнацтва ім. М. Островського. – Оп. 1. – Спр. 353. – 23 арк.
7. ДАСО. – Ф. Р-3423. – Оп. 1. – Спр. 358. – 29 арк.
8. ДАСО. – Ф. Р-3550. Сумська обласна бібліотека ім. Н. К. Крупської. – Оп. 1. – Спр. 526. – 40 арк.
9. ДАСО. – Ф. Р-3550. – Оп. 1. – Спр. 549. – 39 арк.
10. ДАСО. – Ф. Р-3550. – Оп. 1. – Спр. 578. – 34 арк.
11. ДАСО. – Ф. Р-3550. – Оп. 1. – Спр. 614. – 19 арк.
12. ДАСО. – Ф. Р-3377. Управління культури виконавчого комітету Сумської обласної ради народних депутатів. – Оп. 5. – Спр. 765. – 43 арк.
13. ДАСО. – Ф. Р-3377. – Оп. 5. – Спр. 766. – 143 арк.
14. ДАСО. – Ф. Р-3377. – Оп. 5. – Спр. 867. – 48 арк.
15. ДАСО. – Ф. Р-3377. – Оп. 5. – Спр. 964. – 54 арк.
16. ДАСО. – Ф. Р-3377. – Оп. 5. – Спр. 965. – 121 арк.
17. Демченко Л. Без книги жити не можна / Любов Демченко // Сумщина. – 2009. – № 116. – С. 4.
18. Заклади культури та мистецтв в області за 2000–2007 рр. Статистичний бюлетень / [відпов. за вип. О. П. Кравченко]. – Суми: Головне управління статистики у Сумській області, 2008. – 40 с.
19. Іспічук Н. Що нового у книжковому царстві? / Наталія Іспічук // Сумщина. – 2010. – № 115–116. – С. 4.
20. Історія бібліотечної справи Сумщини. Збірник статей / [відпов. за вип. Т. І. Фролова, ред. С. Ф. Латиш]. – Суми: Управління культури Сумської обласної державної адміністрації, ОУНБ ім. Н. К. Крупської, 2004. – 44 с.
21. Краєзнавча робота в бібліотеках України: інформаційний бюлетень / [відпов. за вип. А. В. Скорохватова, ред. Т. С. Кудласевич]. – К.: Нац. іст. б-ка України, Вид. дім "Вінченко", 2011. – Вип. 22. – 150 с.
22. Логвин Л. Бібліотечний фонд все ж поповнюється / Л. Логвин // Білопільщина. – 2003. – № 75. – С. 3.
23. Співпраця Сумських бібліотек з міжнародними фондами триватиме і надалі // Суми і сумчани. – 2010. – № 48. – С. 7.
24. Хвостенко Г. ...І тисячу примірників від діаспори / Григорій Хвостенко // Сумщина. – 2007. – № 55. – С. 4.

References

1. Bibliotekariam iest chto prazdnovat // Dankor. – 2010. – № 40. – S. A 16.
2. Biblioteki Sumshchiny vpiervye popolnili fondy // Dankor. – 2006. – № 11. – S. A 5.
3. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1995. – № 7. – St. 45.
4. Hvozdk A. Ukraintsam pro Ukrainu rasskazhut iz-za okieana / Alieksandr Hvozdk // V dvukh slovakh. – 2007. – № 21. – S. A 5.
5. Hierienko S. Yak doroha do khramu / Svitlana Hierienko // Sumshchyna. – 2004. – № 110. – S. 3.
6. Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti (DASO). – F. R-3423. Sumska oblasna biblioteka dla ditei ta yunatstva im. M. Ostrovskoho. – Op. 1. – Spr. 353. – 23 ark.
7. DASO. – F. R-3423. – Op. 1. – Spr. 358. – 29 ark.
8. DASO. – F. R-3550. Sumska oblasna biblioteka im. N. K. Krupskoi. – Op. 1. – Spr. 526. – 40 ark.
9. DASO. – F. R-3550. – Op. 1. – Spr. 549. – 39 ark.
10. DASO. – F. R-3550. – Op. 1. – Spr. 578. – 34 ark.
11. DASO. – F. R-3550. – Op. 1. – Spr. 614. – 19 ark.
12. DASO. – F. R-3377. Upravlinnia kultury vykonavchoho komitetu Sumskoi oblasnoi rady narodnykh deputativ. – Op. 5. – Spr. 765. – 43 ark.
13. DASO. – F. R-3377. – Op. 5. – Spr. 766. – 143 ark.
14. DASO. – F. R-3377. – Op. 5. – Spr. 867. – 48 ark.
15. DASO. – F. R-3377. – Op. 5. – Spr. 964. – 54 ark.
16. DASO. – F. R-3377. – Op. 5. – Spr. 965. – 121 ark.
17. Demchenko L. Bez knyhy zhyty ne mozna / Liubov Demchenko // Sumshchyna. – 2009. – № 116. – S. 4.
18. Zaklady kultury ta mystetstv v oblasti za 2000 – 2007 rr. Statystychnyi biuleten / [vidpov. za vyp. O. P. Kravchenko]. – Sumy: Holovne upravlinnia statystyky u Sumskii oblasti, 2008. – 40 s.
19. Ispichuk N. Shcho novoho u knyzhkovomu tsarstvi? / Nataliia Ispichuk // Sumshchyna. – 2010. – № 115 – 116. – S. 4.
20. Istoriia bibliotечноi spravy Sumshchyny. Zbirnyk statei / [vidpov. za vyp. T. I. Frolova, red. S. F. Latysh]. – Sumy: Upravlinnia kultury Sumskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii, OUNB im. N. K. Krupskoi, 2004. – 44 s.
21. Kraieznavcha robota v bibliotekakh Ukrainy: informatsiyni biuleten / [vidpov. za vyp. A. V. Skorokhvatova, ред. Т. S. Kudlasevych]. – К.: Nats. ist. b-ka Ukrainy, Vyd. dim "Vinichenko", 2011. – Vyp. 22. – 150 s.
22. Lohvyn L. Bibliotечnyi fond vse zh popovnuuietsia / L/ Lohvyn // Bilopilshchyna. – 2003. – № 75. – S. 3.
23. Spivpratsia Sumskykh bibliotek z mizhnarodnyimi fondamy tryvatyme i nadali // Sumy i sumchany. – 2010. – № 48. – S. 7.
24. Khvostenko H. ...I tysyachu prymirykiv vid diaspori / Hryhorii Khvostenko // Sumshchyna. – 2007. – № 55. – S. 4.